УДК 338.439.4:637.12

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ГНАТЕНКО Є.П., К.Е.Н., МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті проаналізовано сутність поняття «економічна стабільність» підприємств, визначено фактори забезпечення стабільної їх діяльності, досліджено показники оцінки економічної стабільності функціонування молокопереробних підприємств. Проаналізовано виробництво молока сільським господарством, кількісний стан поголів'я корів, виробництво основних видів молочної продукції, показники варіації: середнє лінійне відхилення, середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації молокопереробних підприємств Миколаївської області

The article led by the analysis of the essence of the concept «economic stability» of the enterprises, identified the factors to ensure the stability of their activities, the evaluation indicators of the economic stability of milk processing enterprises. Analyzed milk production, quantitative status of a livestock of cows, production of the main types of dairy products, indicators of variation: the average linear deviation, standard deviation, coefficient of variation of Mykolaiv region.

Постановка проблеми. Визначальним фактором розвитку переробних підприємств АПК є стабільна їх діяльність. Саме тому набуває великого значення визначення сутності поняття «стабільність» розвитку підприємств. Загальноприйняте трактування поняття «стабільність» надається у Великому економічному словнику: «стабільність – стійкість, постійність, незмінність, ствердженість на визначеному рівні» [3]. Існує декілька видів стійкості підприємства, а саме: внутрішня стійкість, зовнішня стійкість, загальна стійкість. Кожна з даних видів стійкості має характерні особливості. Так, внутрішня стійкість виникає на підприємствах які володіють конкурентноздатними ресурсами, що ефективно використовуються й приносять підприємству прибуток. Таку стійкість підприємству може забезпечити ефективний менеджмент. Зовнішня стійкість підприємства малокерована, так як на діяльність підприємства впливають зовнішні фактори, які можна розподілити на три групи: соціальні, економічні та політичні. Загальна стійкість підприємства можлива за умови ефективності всіх видів його діяльності, виконання ним зобов'язань, а також зростання його економічного потенціалу.

Забезпечення стабільної діяльності потребує дослідження факторів її забезпечення та оцінки стабільності функціонування молокопереробних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями світу активно проводяться дослідження екологічних, політико-правових, філософських, соціально-економічних аспектів стійкого розвитку. Слід відмітити, що значна кількість вчених (Арнольд В.И., Джозеф Д., Месарович М., Морішима М, Острейковський В.А., Орлов А.І., Такахара Я., Йосс Ж. та інші) досліджували теорію стійкості систем.

Захарченко В. І. під економічною системою розуміє «комплекс властивостей організаційної, інноваційної, логістичної, виробничої, фінансово-кредитної діяльності із врахуванням їх взаємовпливу і взаємодії тощо» [5].

Звертає увагу дослідження Суміна В.А. Він визначає, що економічна стабільність (рівновага) це стан економічної системи, яка повинна бути збалансованою. Розвиток якої здійснюється на основі зрівноважування двох різноспрямованих факторів (наприклад: попит і пропозиція, витрати і дохід). Рівновага може бути нестійкою – короткочасною, і стійкою – тривалою. Також під станом стабільності розуміється здатність економічної системи, що наразилася на несприятливе відхилення за межі її припустимого значення, повернутися у стан рівноваги за рахунок власних ресурсів, позик, перепрофілювання виробництва тощо [8].

Омельченко І. М., Борисова Є. В., як і багато інших, не відрізняють поняття «стабільність» та «стійкість» і вважають їх за одне ціле. Вони розуміють організаційно – економічну стійкість як фінансово – економічну стабільність (стійкість), а саме «здатність виробничого підприємства зберігати свою фінансову стабільність при постійних змінах ринкової кон'юнктури шляхом удосконалення та цілеспрямованого розвитку його виробничо-технічної і організаційної структури методами логістико-орієнтованого управління» [7, с.63].

В центрі уваги Климова О. М., Даниленка А. І., Трегобчука В.М. та інших знаходяться окремі аспекти теорії стійкості соціально-економічних систем. Автори визначають, що соціально-економічні системи можуть розвиватися за умови економічного зростання.

Філіпенко А.С. розглядає стійкий розвиток у двох аспектах: в широкому розумінні як тривалий економічний розвиток (як основа задоволення людських потреб), що ґрунтується на певних умовах і

нормативах, та у вужчому значенні – стійкий розвиток означає створення суспільних благ для багатьох поколінь та дотримання визначальних передумов його здійснення [10]. Окладський П. В. під економічною стійкістю розуміє відповідність (адекватність) параметрів стану системи (підприємства) стану зовнішнього та внутрішнього середовища, що забезпечує його ефективне функціонування в умовах обгурюваних впливів [6, с.176].

В той же час науковці Ареф'єва О.В. і Городянська Д.М. [1, с.83] поняття «економічна стійкість» визначають як комплекс властивостей організаційної, інноваційної, логічної, виробничої, фінансово-кредитної діяльності з урахуванням їх взаємодії і взаємовпливу, а також кількість продукції, що випускається, її новаторські властивості, науково-технічну розвиненість матеріальної бази, стабільність системи ресурсного забезпечення діяльності, розвиненість кадрового та інтелектуального потенціалів, наявність інноваційного менеджменту. Крім того, стійкість економічного зростання розглядається як здатність підприємства до нарощування власного капіталу за рахунок реінвестування прибутку.

Барканов О.С. під економічною стійкістю розуміє наявність інноваційного потенціалу стійкого розвитку і його ефективне використання для нейтралізації зовнішніх впливів і факторів дестабілізації [2, с.35]. Інший погляд Сухарева О., який висловлює думку про те, що визначення поняття «стійкого економічного розвитку» точніше, ніж поняття «економічний розвиток», але наукове моделювання, розробка теорії розвитку зводиться до вирішення різноманітних завдань оптимізації і вибору [9, с.34].

Постановка завдання. На основі дослідження сутності поняття «стабільність» діяльності підприємства, факторів забезпечення стабільної діяльності та розвитку визначити показники, що дозволять оцінити стабільну діяльність молокопереробних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними критеріями оцінки стабільності молокопереробного підприємства являються показники блоку економічної стабільності, а саме ефективності виробничої діяльності та ефективності всіх видів діяльності підприємства. В економічній літературі є багато різноманітних методичних підходів щодо оцінки ефективності діяльності виробничо-господарських структур. Одна група вчених вважає, що доцільно здійснювати єдину оцінку ефективності

діяльності підприємства на основі системи показників ефективності, але загальний висновок повинен зробити експерт.

Друга група вчених вважає, що повинен бути комплексний показник ефективності, який обмежує та об'єднує фактори впливу. За своїми характеристиками єдиний комплексний показник складний, застосовує широку базу охоплення вхідних параметрів, за якісними властивостями не поступається системі показників.

Третя група науковців пропонує методику, яка застосовує систему показників й на їх базі здійснює інтегральну оцінку ефективності діяльності підприємства. Кожна з цих груп включає певну кількість конкретних абсолютних або відносних показників, які оцінюють кількісно та якісно діяльність підприємства. Отже саме ця система показників може застосовуватися для оцінки стабільної діяльності молокопереробних підприємств.

Особливістю розвитку молокопереробних формувань є повна залежність їх від стану сировинної бази, а саме: обсягів виробництва молока та молочної продукції, стабільності її виробництва протягом року, якості сировини. Зрозуміло, що найважливішим фактором стабільного виробництва молочної продукції молокопереробними підприємствами є поголів'я корів та виробництво молока сільським господарством. Дослідження показало (табл. 1), що з 1995 року по 2012 рік існує стабільна негативна динаміка зниження поголів'я корів – у 2,6 рази (з 241,8 до 91,8 тис. гол). Обсяги виробництва молока зменшилися в 1,4 рази (з 527 до 367,3 тис. т), але з 2008 по 2012 рік знаходяться майже на одному рівні (368,8 – 367,3 тис. т). Таким чином, дані таблиці свідчать, що молокопереробна галузь для стабільного виробництва молочної продукції не забезпечена ресурсними резервами. Тобто, молокосировина база не забезпечує стабільну діяльність та розвиток молокопереробних підприємств.

Важливим галузевим фактором впливу на стабільність виробництва молочної продукції є коливання протягом року закупівлі молока, що надходить від постачальників на переробку. За даними статистики з листопаду по лютий найменші обсяги закупівлі молока. В зв'язку з цим, у дані періоди знижуються обсяги виробництва та реалізації молочної продукції. Що стосується якості сировини, то найбільші обсяги молочної сировини надходять на переробку від господарств населення. Така сировина не відповідає вимогам світових стандартів.

Таблиця 1

Поголів'я корів та виробництво молока сільським господарством Миколаївської області*

Роки	Поголів'я корів, тис. гол.	Темпи росту до 1995 р.,%	Виробництво молока тис. т	Темпи росту до 1995 р.,%
1995	241,8	-	527,0	-
1996	232,6	96,2	464,6	88,2
1997	207,0	85,6	403,5	76,6
1998	190,3	78,7	402,7	76,4
1999	176,4	73,0	386,4	69,9
2000	167,6	69,3	346,8	65,8
2001	144,7	59,8	387,2	73,5
2002	146,7	60,7	431,7	81,9
2003	143,0	59,1	425,3	80,7
2004	132,2	54,7	444,9	84,4
2005	122,3	50,6	432,3	82,0
2006	115,1	47,6	413,1	78,4
2007	105,0	43,4	379,2	72,0
2008	100,8	41,7	368,8	70,0
2009	96,2	39,8	367,7	69,8
2010	93,5	38,7	364,0	69,1
2011	92,4	38,2	365,9	69,4
2012	91,8	38,0	367,3	69,7

**Статистичні дані Головного управління статистики у Миколаївській області*

Суттєвим зовнішнім фактором впливу на стабільність та ефективність діяльності молокопереробних підприємств є нестабільна цінова політика на ринку молочної сировини. У даній ситуації знизити ризики подальшого спаду обсягів виробництва, забезпечити якість продукції, та стабільність діяльності молокопереробних формувань можливо застосовуючи як макроекономічні фактори (які створюють умови для забезпечення їх стабільності), так і місцеві (стосуються ефективного використання усієї сукупності наявних ресурсів, застосування прогресивних методів та форм організації виробництва, дотримання стандартів якості, прийняття раціональних рішень у виробничій і фінансово-економічній діяльності).

Стабільність функціонування молокопереробних підприємств насамперед повинна забезпечуватися внутрішніми регульованими факторами: обсягом продажу продукції, якістю, ціною та собівартістю

одиниці продукції, сумою та структурою активів. Стабільність діяльності молокопереробної галузі характеризується відхиленням фактичного обсягу виробництва молочної продукції від планового, або від фактично досягнутого (табл.2), або від середнього рівня виробництва по галузі. За даними таблиці видно, що виробництво основних видів молочної продукції молокопереробними підприємствами Миколаївської області у 2008 – 2011 роках здійснювалося нестабільно. Так у 2011році порівняно з 2008 роком зменшилося виробництво всіх видів молочної продукції. Найбільше зменшення обсягів по продуктам кисломолочним – 6673 тис. т, молоку обробленому рідкому – 4788 тис. т, сирам жирним - 2057 тис. т. Існують значні коливання у виробництві молока обробленого рідкого, сиру жирного, продуктів кисломолочних протягом періоду 2008 – 2011 років. Незначні коливання у виробництві сиру свіжого неферментованого та сиру кисломолочного.

Економічну стабільність функціонування підприємства забезпечує стабільне перевищення доходів над витратами, при цьому виробництво буде рентабельним, але підприємство повинно бути платоспроможним, а сукупний ризик оптимізований. Показник рентабельності основної діяльності має велике значення для оцінки економічної стабільності функціонування молокопереробних підприємств. Якщо прибуток від неосновної діяльності більше ніж прибуток від основної діяльності, то це свідчить про нестабільний характер діяльності підприємства.

Для оцінки стабільності функціонування молокопереробних підприємств можна використовувати показники варіації: середнє лінійне відхилення, середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації. На практиці найчастіше застосовують два показника – середньоквадратичне відхилення (σ) та коефіцієнт варіації (V_K), які розраховуються за формулами 1; 2 [4]:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n}(y_i - \overline{y_i})^2}{n}} \qquad (1)$$

де y_i — фактичне виробництво продукції в *i* періоді;

$\overline{y_i}$ — середній показник виробництва;

n – кількість розглянутих періодів.

Таблиця 2

Виробництво основних видів молочної продукції молокопереробними підприємствами Миколаївської області*

Молочна продукція	Роки				Абсолютне відхилення, (+,-)		Темп росту ,%	
	2008	2009	2010	2011	2011р.від 2008р.	2011р.від 2010р.	2011р. до 2008р	2011р. до 2010р
Молоко оброблене рідке, т	14856	9760	9244	10068	-4788	824	67,8	108,9
Масло вершкове, т	3931	2599	3154	3284	-647	130	83,5	104,1
Спреди та суміші жирові, т	3460	3156	2660	3212	-248	552	92,8	120,8
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний, т	16784	15509	16409	16662	-122	253	99,3	101,5
Сири жирні, т	12286	11644	10102	10229	-2057	127	83,3	101,3
Молоко і вершки, згущені з доданням цукру або без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин, т	10152	13381	12985	9787	-365	-3198	96,4	75,4
Продукти кисломолочні, т	27794	20983	18614	21121	-6673	2507	76,0	113,5

**Розрахунок здійснено на основі статистичних даних Головного управління статистики у Миколаївській області.*

$$V_k = \frac{1}{\bar{y}} \sqrt{\frac{\sum(y_i - \bar{y}_i)^2}{n}} \times 100 = \frac{\sigma}{\bar{y}} \times 100 \quad (2)$$

Науковці класифікують коефіцієнт варіації за його значенням:
— менше 0,1% – зміна слабка;
— від 0,1 до 0,2% – зміна помірна;
— від 0,2 до 0,4% – зміна сильна;
— понад 0,4% – зміна дуже сильна.

Якщо коефіцієнт варіації доповнити до одиниці, або до 100%, будемо мати показник коефіцієнт стабільності, або міру стабільності ($К_У$). Даний показник визначається за формулою [4]:

$$K_y = 1 - V_k \text{, або } K_y = 100 - V_k. \quad (3)$$

Оцінка стабільності виробництва молочної продукції молокопереробними підприємствами Миколаївської області (табл. 3) здійснена за допомогою показників – середньоквадратичне відхилення, коефіцієнту варіації та коефіцієнту стабільності (формули 1 – 3).

Таблиця 3

Абсолютні та відносні відхилення виробництва молочної продукції молокопереробними підприємствами Миколаївської області за 2005 – 2011 роки*

Молочна продукція	Середньоквадратичне відхилення	Коефіцієнт варіації	Коефіцієнт стабільності	Зміна
Молоко оброблене рідке	0,57	0,004	0,996	слабка
Вершки	0,14	0,175	0,825	помірна
Масло вершкове	1,29	0,04	0,960	слабка
Спреди та суміші жирові	0,17	0,006	0,994	слабка
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	1,29	0,009	0,991	слабка
Сири жирні	1,29	0,01	0,990	слабка
Молоко і вершки, згущені	5,14	0,04	0,960	слабка
Продукти кисломолочні	1,29	0,005	0,995	слабка

**Розрахунок здійснено на основі статистичної інформації молокопереробних підприємств Миколаївської області*

Протягом 2005 – 2011 років зміни у виробництві майже за всіма видами продукції слабкі, а по виробництву вершків зміна помірна. Коефіцієнт стабільності найвищій по молоку обробленому рідкому – 0,996 та по продуктам кисломолочним – 0,995, а коефіцієнт стабільності виробництва вершків найнижчий порівняно з іншою виробленою продукцією і становить – 0,825. Отже, отримані показники свідчать, що виробництво молочної продукції відбувалося не стабільно.

Досягнення більш стабільної ефективної діяльності можливо в результаті забезпечення належної дії факторів, що дають змогу раціональніше використовувати наявні ресурси підприємства. Основна тенденція стабільного функціонування молокопереробних підприємств будується на раціональному використанні зовнішніх та внутрішніх факторів, які забезпечать рівновагу, ефективний розвиток та довгострокове економічне зростання.

Висновки. Отже, стабільність діяльності та розвитку забезпечується рівновагою, стійким економічним зростанням, здатністю молокопереробних підприємств збільшувати обсяги реалізації продукції. Стійкість системи можлива за умови негайного відвертання або зм'якшення впливу на неї різноманітних факторів й забезпеченості її зваженості на основі зростання її потенціалу. Джерелами росту економічної стабільності підприємства є: зростання обсягу продажу продукції, відтворення основних виробничих засобів, прискорення оборотності обігових коштів, зниження собівартості одиниці продукції, якість продукції, зростання рентабельності продажу продукції. Крім того, зростанню стабільності сприяють експортні поставки продукції та зростання купівельної спроможності населення.

Стабільна діяльність підтверджується стабільним перевищенням доходів над витратами, тобто прибутковістю підприємства. Оцінка стабільності розвитку молокопереробних підприємств здійснюється за допомогою показників оцінки економічної стабільності як основної, так і загальної діяльності. До показників оцінки економічної стабільності основної діяльності відносять – рентабельність основної діяльності, рентабельність продажу, оборотність виробничих активів, оборотність оборотних активів. Показниками оцінки економічної стабільності загальної діяльності являються рентабельність активів, рентабельність власного капіталу. Перевищення показників оцінки стабільності загальної діяльності над показниками оцінки стабільності основної діяльності свідчить про нестабільний розвиток підприємства. Все це потребує впровадження на підприємстві програми підвищення ефективності, яка повинна враховувати всі фактори стабільності та економічної ефективності розвитку молокопереробних формувань.

Література.

1. Ареф'єва О. В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / О. В. Ареф'єва, Д. М. Городянська. // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — №8(86). — С. 83 — 90.

2. Барканов А. С. Оценка экономической устойчивости строительного предприятия / А. С. Барканов // Экономика строительства. — 2005. — №8. — С. 35 — 43.

3. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. — М.: «Институт новой экономики», 1999. — 1244 с.

4. Бугуцький О. А., Опря А. Т. Сільськогосподарська статистика з основами економічної статистики / Під ред. Бугуцького О. А. — К.: Вища школа. Головне вид-во, 1984. — 294 с.

5. Захарченко В.И. Экономическая устойчивость предприятия в переходной экономике / В.И. Захарченко // Машиностроитель. — 2002. —

№1.— С. 9—11.

6. Окладский П.В. Соотношение понятий экономической несостоятельности и устойчивости предприятий / П.В. Окладский // Лесной журнал. — 2000. — №5-6. — С.176 — 180.

7. Омельченко И.Н. Финансово-экономическая стабильность как составная часть организационно-экономической устойчивости предприятий / И. Н. Омельченко, Е.В. Борисова // Вестник машиностроения. — 2007. — №4. — С.63 — 74.

8. Сумин В. А. Устойчивость системы управления предприятием в условиях его экономической безопасности / В. А. Сумин // Материалы международной научно-практической конференции. — Донецк: Дон НТУ, 2001. — С. 159 — 162.

9. Сухарев О. Современные концепции хозяйственного развития / Сухарев О // Экономист. — №7. — 2003. — С.33—37. С.34.

10. Філіпенко А. С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку / Філіпенко А. С. — К. : Знання України, 2002. — 124 с., 190 с.